

A TIGIT/INSPEC SZOLGÁLTATÁS PROPAGANDAÁKCIÓJÁNAK ÉRTÉKELÉSE

Roboz Péter

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

Az OMKDK dokumentációs igazgatósága 1976-ban indította meg Témára Irányuló Gépi Információterjesztés elnevezésű (TIGIT) szolgáltatását. A szolgáltatás mágnesszalagos adatbázisból, számítógépes kereséssel biztosít a felhasználók megrendelte témákra műszaki és tudományos információkat. Az ilyen információszolgáltatás közismertebb elnevezése szelektív információterjesztés (Selective Dissemination of Information, SDI).

Az INSPEC A, B és C (nyomtatott változatban: Science Abstracts sorozat) adatbázis alapján szolgáltatásunk a következő szakterületekre terjed ki:

- fizika és határterületei, biofizika, geofizika stb.
- híradástechnika, elektronika, mérés- és mérési technika,
- erőáramú technika, energetika,
- szabályozás- és vezérléstechnika, automatizálás,
- számítástechnika, rendszertudományok, informatika.

Az első témakörben havonta kétszer, a többiben pedig havonta egyszer érkezik szalag.

1977-ben a szolgáltatásba bekapcsoltuk a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) Nemzetközi Nukleáris Információs Rendszerének (International Nuclear Information System, INIS) mágnesszalagos adatbázisát is, amely a nukleáris szakterületek (atomfizika, radiokémia, nukleáris technika és energia, izotópok, sugárbiológia stb.) információit tartalmazza.

Az OMKDK TIGIT szolgáltatásának jelenlegi előfizetési díja egy-egy témára (keresőprofilra) évi 6000 Ft, amely összeg fejében az előfizető max. 1000 információt kap. Ennél több találat esetén pótdíjat kell fizetni. A keresőprofil a megrendelt téma számítógépes keresésére alkalmas formában való leírása. Előfizetett témáink, illetve profiljaink száma 1977 végén 128 INSPEC és néhány (mintegy 20) kísérleti INIS profil volt, ami 1978 elejére némileg csökkent. Nyilvánvaló, hogy az országban nemcsak 130 téma információira lett volna igény az

INSPEC és az INIS adatbázisokkal lefedett tématerületeken, hanem jóval többre, még akkor is, ha a Központi Fizikai Kutató Intézet felhasználóit leszámítjuk, ott ui. saját számítógépes információszolgáltatást vezettek be. A mérsékelt érdeklődést potenciális felhasználók kellő tájékozottságának hiányára vezettük vissza.

1978 elején – a tájékozatlanságot kiküszöbölendő – nagyszabású országos propagandaakciót kezdeményeztünk, amelynek során az érdekelt vállalatok fejlesztési vezetőit, az intézetek tudományos titkárságait, a tanszékek vezetőit stb. kerestük fel a TIGIT szolgáltatásba való bekapcsolásuk céljából. A propagandaakciónak a szolgáltatásunk megismertetésén, népszerűsítésén és ezen keresztül újabb felhasználók bevonásán kívül a hazai információs igények megoszlásának közelebbi megismerése is célja volt.

A következőkben a propagandaakció lefolyását, eredményeit ismertetjük és értékeljük, kiegészítve mindezt néhány olyan megállapítással, amely a próbaszolgáltatás 1979. évi megismertetésével és a korábban szerzett tapasztalatok ellenőrzésével függ össze. A továbbiakban csak az INSPEC adatbázisra vonatkozó adatokkal fogunk foglalkozni (noha hasonló akciót az INIS és a COMPENDEX adatbázisra is végrehajtottunk), mivel ennek adatmennyisége mind vizsgálatunk módszerének megismertetéséhez, mind pedig egy cikk terjedelméhez elégségesnek bizonyult.

1. A módszer

A propagandaakció annak felkínálásával kezdődött, hogy három hónapon keresztül ingyenes próbaszolgáltatást nyújtunk a jelentkező felhasználóknak, érdeklődőknek. Az ingyenes szolgáltatási időszak végén felhívtuk a felhasználókat a szolgáltatás megrendelésére. Megrendelés hiányában a három hónap eltelte után az információszolgáltatást megszüntettük.

Szolgáltatásunk és ingyenes kipróbálási lehetőségének ismertetésére *prospektust állítottunk össze*, amelyet az INSPEC tématerületein feltételezésünk szerint érdekelt vállalatok, intézetek, tanszékek stb. címére, összesen 280 címre küldtünk el.

Minden prospektushoz az adott vállalat (intézet stb.) információfelhasználóinak volumenével arányos számú, összesen 690 ún. *válaszlevelet mellékelünk (1. ábra)*. A címzettre bízunk, miként osztja el munkatársai között ezeket az ingyenes próbaszolgáltatás megrendelésére szóló nyomtatványokat.

A visszaérkezett *válaszlevelek alapján*, ha kellett, személyes megbeszéléssel kiegészítve, *szerkesztettük meg a keresőprofilokat*. A próbaszolgáltatást a legközelebb beérkező mágnesszalag feldolgozásakor kezdtük el. Az első információ-küldeményhez csatolva minden érdeklődő megkapta saját témájának gépi nyomtatású keresőprofilját, a szolgáltatás egyezményes jelöléseinek magyarázatát és az eredeti dokumentumok másolatainak megrendeléséről tájékoztató útmutatót.

A próbaidőszak alatt is többször végeztünk profil-módosítást, részben a felhasználók igényeit véve figyelembe, részben – a találatok értékelése alapján – saját kezdeményezésünkre.

A próbaszolgáltatás gondosan nyilvántartott adatainak értékelésére támaszkodva, a három hónap elteltét megelőzően juttattuk el a felhasználókhoz megrendelési felhívásunkat. Minden felhíváshoz annyi megrendelő űrlapot csatoltunk, ahány próbaprofilja az adott felhasználónak volt. A felhívás *választási lehetőséget is tartalmazott*: a felhasználó vagy csak 1978-ra, vagy 1978-ra és 1979-re rendelhetette meg az információszolgáltatást. (Az 1979-ben indított próbaszolgáltatás esetében az évszámok 1979 és 1980 voltak.)

A megrendeléseket visszaigazoltuk, s ez alkalommal újabb lehetőséget kínáltunk fel a megrendelőknek, azt ti., hogy megrendelt témáik számával megegyező számú új téma három hónapig tartó ingyenes keresését kérhetik. Ehhez az *1. ábrán* látható válaszleveleket mellékeljük. Célunk ezzel az akció további folytatása, egyre újabb felhasználók bevonása volt.

2. Az eredmények mennyiségi értékelése

Próbaszolgáltatásra 1978 végéig összesen *138 témát, illetve profilt fogadtunk el*. Ezek 60 vállalattól érkeztek. Az átfedések és az elutasítások miatt egyszerre maximálisan 113 próbaprofil futtattunk. A néhány elutasítás oka: a kért téma kívül esett az INSPEC szakterületein, túlságosan bő volt a téma megjelölése s ezt később sem korrigálta az érdekl.

A próbaszolgáltatásban részt vett profilok közül 35 vállalat összesen 68-at rendelt meg. A próbaszolgáltatás igénybevételét és a végleges megrendelők számának alakulását az *1. táblázat* tartalmazza.

A propagandaakciót úgy szerveztük, hogy a kiválasztott 280 címre nem egyszerre, hanem a torlódás elkerülése végett három részletben (1978 márciusában, áprilisában és májusában) küldtük ki a leveleket. Ennek megfelelően a próbaszolgáltatásban részt vett és a végleges szolgáltatásban megmaradt témák száma időben változó. Az erről készült idődiagramot a *2. ábra* mutatja be.

1. táblázat

A próbaszolgáltatás és az ezt követő megrendelések adatai
(1978. március–december)

	Vállalatok, intézetek száma	Felhasználói profilok száma
Potenciális felhasználók (prospektus + válaszlevelek kiküldése)	280 db	690 db
A kitöltötten visszaérkezett válaszlevelek illetve a próbaszolgáltatásra felvett profilok	Az összes megkeresés %-ában 60 db 21,4%	138 db 20%
A próbaszolgáltatás után végleges szolgáltatásra megrendelt profilok	Megkeresésre pozitívan válaszolók %-ában 35 db 58%	68 db 49,3%
Az eredetileg megkeresett potenciális felhasználók közül a szolgáltatást megrendelők %-a	12,5%	9,9%

VÁLASZLEVÉL

Országos Műszaki Könyvtár
és Dokumentációs Központ
TIGIT csoport
1428 Budapest
Postafiók 12.

TIGIT csoport tölti ki

Beérk.:

Ikt. sz.:

Adatbázis:

Profilazonosító:

Válasz:

A téma gazdája:

Részleg: T.:

Kérem az alábbiakban leírt témában keresőprofil megszerkesztését és a számítógéppel kikeresett információk megküldését, ismertetőjükben közölt feltételek szerint három havi ingyenes próbaidőszakra.

A téma részletes leírása

A téma tetszés szerinti, magyar vagy angol tárgyszavai* (logikai kapcsolatokkal vagy anélkül)

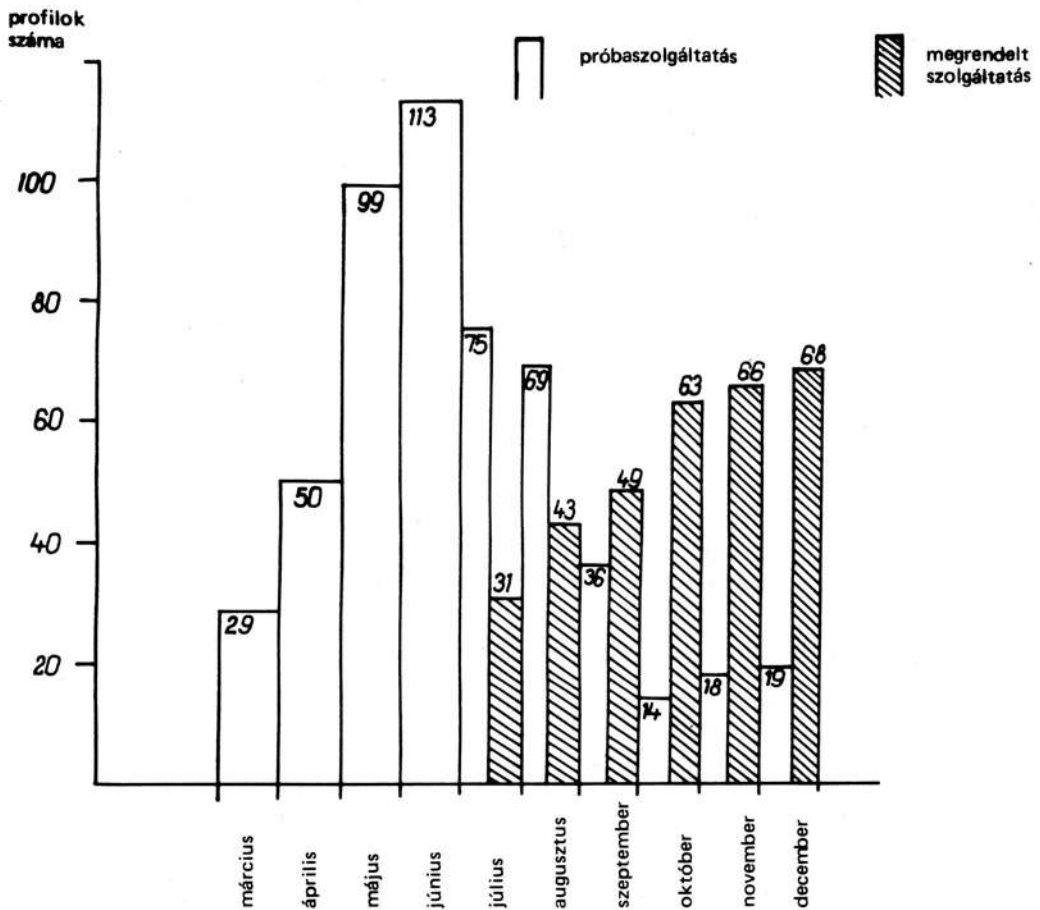
Hova kéri az anyag küldését (név, intézmény, pontos postai cím)*

Kelt, 197.....

* Kérjük írógéppel vagy nyomtatott
betűkkel olvashatóan kitölteni

.....
aláírás

1. ábra

2. ábra A próbaszolgáltatásra felvett és a megrendelt profilok számának időbeli változása 1978 folyamán

3. Az eredmények minőségi elemzése

Az INSPEC mágnesszalagos adatbázis hazai felhasználásának minőségi jellemzői is érdekesek. Ezek feltárását a propagandaakció során beérkezett információigények értékelése tette számunkra lehetővé. Belőlük fontos következtetéseket vonhatunk le a hazai információpiacra, a felhasználói rétegekre vonatkozóan, igaz, hogy statisztikai jelleggel, és a viszonylag kis vizsgálati sokaság miatt nagy hibaszázalékkal. Az elemzéshez az adatbázis tartalmával, feltárási körével közelebbről is meg kell ismerkednünk.

Az INSPEC adatbázis elsősorban tudományos, másodszorban pedig műszaki, mérnöki jellegű információkat tartalmaz. Ezáltal főleg az alap- és alkalmazott kutatást és a fejlesztési tevékenység korai fázisait szolgálja. Gyakorlati, technológiai, vállalati jellegű információk mérsékelt számban fordulnak benne elő. Tehát az adatbázis elsősorban az alap- és alkalmazott tudományos és műszaki kutató- és fejlesztő intézetek, egyetemi intézetek és tanszékek, valamint néhány ipari fejlesztő laboratórium munkatársai számára hasznos. Igyekeztünk

ezt a tényt propagandaakciónk szervezésekor is figyelembe venni, s ezért túlnyomóan ilyen címekre küldtük ki a leveleket.

Mivel a számítástechnikai információk nem tekinthetők sem kifejezetten alapkutatási, sem kifejezetten mérnöki-műszaki területnek, azokat külön csoportként kezeljük.

Minősítés (és nem a tematika) szempontjából tehát az INSPEC adatbázis feltárási körébe tartozó információkat három csoportba sorolhatjuk:

1. Alapkutatáshoz felhasználható információk (fizika és határterületei, matematika, elméleti témák stb.); a volumennek kb. 50%-a.

2. Alkalmazott kutatásokhoz felhasználható információk (híradástechnika, elektronika, energetika, elektrotechnika, anyagvizsgálat, mérés- és műszertechnika, szabályozás- és vezérléstechnika stb.); a volumennek kb. 30%-a.

3. Számítástechnika (beleértve a rendszertudományokat, kibernetikát és informatikát, valamint alkalmazásokat); a volumennek kb. 20%-a.

Az 1. és 2. csoportból kielégíthető témákat a továbbiakban *saját témáknak* nevezzük, utalva arra, hogy jellegük szerint az INSPEC tipikus feltárási körébe illenek. Az értékelés szempontjából külön kezeljük a 3. csoportba tartozó *számítástechnikai témákat*.

Az irányított akció ellenére – mint már utaltunk rá – előfordult, hogy az *adatbázisban tematikailag nem szereplő* információkat kértek tőlünk. Az ilyen kéréseket el kellett utasítanunk. Sokan viszont olyan jellegű információkat kértek, amelyek tematikailag ugyan többé-kevésbé beleillenek az INSPEC szakterületeibe, de nem tartoznak tipikusan az INSPEC feltárási köréhez (vállalati irodalom, műszaki–technológiai információk, termeléssel kapcsolatos adatok stb.). Mint ilyenek a 2. csoport határterületeként foghatók fel. Ezeket a továbbiakban *idegen témáknak* nevezzük, akárcsak a tematikailag határterületi témákat (bizonyos metallurgiai, földtudományi, fizikai–kémiai témák stb.). Az idegen témákat nagyrészt elfogadtuk próbaszolgáltatásra, számítva az irodalom szóródására.

A saját és idegen témák mellett még egy témátípust különböztetünk meg, azt ti., amely bár nem idegen az INSPEC-től, de nem is tipikusan és kizárólagosan a sajátja. Az ide sorolható információk tematikailag és jelleg szerint minden bizonnyal – más gyakorlati és ipari jellegű – adatbázisok gyűjtőkörébe is beletartoznak (COMPENDEX, ISMEC stb.). Ezeket *átmeneti témáknak* nevezzük.

A próbaszolgáltatás témáinak minőségi értékelését – a felsoroltak szerint csoportosítva – a 2. táblázatban adjuk meg.

Az előbb ismertetett kategorizálás nem tévesztendő össze az átfedések vizsgálatával, az ugyanis inkább a szakterületi hovatartozásra vonatkozik. Önkényes kategorizálásunkkal a magyar tudományos és műszaki információs igények egyik vetületét, nevezetesen a *felhasználói rétegek típusa szerint* alakulót kívántuk kimutatni.

A 2. táblázatból látható, hogy – az adatbázis jellegének és tematikájának prospektusunkban való

leírása ellenére – *elég sok idegen téma figyelmét kelték tőlünk*, de belőlük rendelték meg a legkevesebbet. Így is érdekes, hogy 8 idegen témát mégis megrendeltek a próbaszolgáltatás lejárta után.

Százalékosan a *legtöbbet a saját témákból rendeltek meg* végleges szolgáltatásként, ami – természetesen – várható volt. Az persze sajnálatos, hogy ez mindössze 25 témát tesz ki, holott valószínű, hogy ezeknek a legjobb a keresési eredménye akár a teljesség, akár a pontosság szempontjából.

A próbaszolgáltatásban kért *átmeneti témák* közel felét ténylegesen is előfizették. E témák nagy száma utal a legnagyobb érdeklődésre számotartó információk jellegére.

Meglepő, hogy a próbaszolgáltatásban igényelt nagyszámú *számítástechnikai témának* még egynegyedét sem rendeltek meg véglegesen. Ez a trend 1979-ben módosult; az ekkor megrendelt témák nagy része már számítástechnikai volt.

A propagandaakció egyik meglepő tanulsága, hogy néhány kutató- és fejlesztőintézet munkatársai, akik pedig tipikusan saját témákkal foglalkoznak, *semmiféle érdeklődést nem mutattak felajánlott szolgáltatásunk iránt*. Ennek egyik valószínű oka, hogy a propaganda-levelek nem a legmegfelelőbb kezdekbe kerültek, a másik ok a valódi érdeklődés hiánya, a harmadik ok a számítógépes információkeresésnek a hagyományoshoz viszonyított magas ára, míg a negyedik ok a potenciális felhasználók kellő nyelvtudásának hiánya. Az okok arányát nem tártuk fel. Öröndetes tény viszony, hogy *meglehetősen sokan jelentkeztek a Budapesti Műszaki Egyetem tanszékei és intézetei közül*. Ez talán annak is köszönhető, hogy ezek kis egységek, így tájékoztató anyagunk nem kallódott el kézen-közön.

További fontos tapasztalat, hogy a felhasználók nagy része – szóban vagy írásban – tudtunkra adta, hogy retrospektív információkeresésre is szüksége lenne, s számára csak a kettő együtt jelentene teljes megoldást.

Ami a szolgáltatás árát illeti, biztosra vehető, hogy az az igénybe vevők számának növekedésével csökkenni

2. táblázat

Információs igények megoszlása a téma jellege szerint

A téma jellege	Próbaszolgáltatási témák		Megrendelt témák		A megrendelt témák a próbaszolgáltatási témák százalékában
	száma	%-a	száma	%-a	
Saját téma	34	24,6	25	36,8	73,5
Idegen téma	24	17,4	8	11,8	33,3
Átmeneti téma	42	30,5	19	27,9	45,2
Számítástechnikai téma	38	27,5	16	23,5	42,1
Összesen	138	100,0	68	100,0	

fog, ha nem is olyan nagy mértékben, mint azt az elmúlt években a zsebszámológépek piacán megfigyelhettük. Tény azonban az, hogy a számítógéppel keresett információ a hazai információs piacon új áru, amelynek elterjedéséhez, elterjesztéséhez a „piaci szokások” megváltoztatása is szükséges.

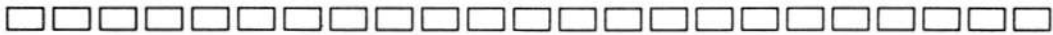
Propaganda célú ingyenes próbaszolgáltatásunk igénybevétele lehetőségét 1979-ben sem szüntettük meg, bár újabb nagyszabású irányított akciót csak a COMPENDEX adatbázis népszerűsítése érdekében folytattunk.

Az INSPEC felhasználóinak és témáinak megoszlása tekintetében 1979-ben hasonló tapasztalataink voltak, mint 1978-ban. 1979-ben összesen 81 INSPEC-próbaszolgáltatást kértek tőlünk, közülük 29 (35,8%) megrendeléseként folytatódik. A témák jellegének részaránya jó közelítésben megegyezik az 1978. évi elemzés adataival, tehát a próbaévből levont következtetéseink

nagyjából 1979-ben is érvényesek maradtak (bár az értékelési minta kisebb volt).

A három havi ingyenes kísérleti időszak a TIGIT szolgáltatások bővítésében hatékony módszernek bizonyult. Ezért minden új felhasználó jelentkezésekor megadjuk ezt a kedvezményt bármelyik — INSPEC, INIS vagy COMPENDEX — adatbázisunk igénybevételéről legyen is szó.

A teljes akció és két éves tapasztalataink értékeléséből az a fő következtetés adódott, hogy az INSPEC tématerületeiről a felhasználóknak csak kis része kérte az alap kutatási, természettudományi témák figyelmét (ez teszi ki a saját témák kb. felét), a felhasználók túlnyomó többsége alkalmazott kutatási, műszaki fejlesztési, gyakorlati, illetve számítástechnikai információkat igényelt. Az 1978. évi adatokban kifejezve: 17 alap kutatási profillal 111 alkalmazott kutatási és fejlesztési profil áll szemben.

Roboz, P.: A TIGIT/INSPEC szolgáltatás propagandaakciójának értékelése

A szerző ismerteti az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ TIGIT számítógépes információszolgáltatásainak propagálását célzó, 1978-ban elkezdett akciót. Ennek kettős célkitűzése volt: minél több új felhasználó bevonása, és a felhasználók típusainak, ill. témáik jellegének felmérése. A propagandaakció egyik fő jellemzője, hogy a TIGIT szolgáltatások három hónapig ingyen vehetők igénybe. A TIGIT rendszer rövid áttekintése után a cikk ismerteti az akció szervezését, lebonyolítását, amit az INSPEC adatbázis vonatkozásában az eredmények mennyiségi és minőségi értékelése követ. Adatokat ismertet a szolgáltatást igénybe vevő felhasználók számáról, valamint az alap kutatási, alkalmazott kutatási és műszaki fejlesztési jellegű témákra vonatkozó információkat igénylő felhasználók megoszlásáról.

* * *

ROBOZ, P.: Assessment of the propaganda campaign of SDI services based on INSPEC magnetic tapes

A major campaign, started in 1978 to promote publicity of the computerized SDI services of OMKDK (Hungarian Central Technical Library and Documentation Centre), is described. Its objectives were: the introduction of OMKDK's SDI services called TIGIT

to more users in Hungary, and the investigation of the types of users and the characteristics of their queries. The main feature of the campaign was a cost free offer for a three-month trial period. After a brief review of the TIGIT system, a description of the management of the campaign is given, together with a quantitative and qualitative evaluation of its results, concerning the utilization of the INSPEC data base. Data are presented on the number of users of the trial period and on the distribution of basic research, applied sciences and technological development type queries.

* * *

РОБОЗ, П.: Оценка кампании по пропаганде службы ИРИ на основе магнитноленточной базы данных INSPEC

Автор рассказывает о начатой в 1978 году акции, имеющей целью проведение пропаганды ИРИ, осуществляемого в Венгерской центральной технической библиотеке и центре научно-технической информации на базе ЭВМ. Эта акция преследовала двойную цель: привлечение по возможности большого числа новых потребителей информации и исследование типов потребителей, то есть характеров их запросов. Одна из основных отличительных черт этой службы ИРИ та, что этот вид информационного обслуживания в

течение первых трех месяцев является бесплатным. После краткого ознакомления с системой организации ИРИ на базе ЭВМ автор рассказывает об организации и проведении акции, после чего следует качественная и количественная оценка результатов исследования для базы данных INSPEC. Сообщаются данные о числе потребителей этого вида услуг и о распределении потребителей по категориям в соответствии с их информационными запросами по темам научных исследований, исследований носящих прикладной характер, и технического развития.

* * *

ROBOZ, P.: Bewertung der Propagandaaktion für den selektiven Informationsdienst aufgrund von INSPEC Magnetbänders

Der Artikel beschreibt die rechnergestützte selektive Informationsdienstleistung der Ungarischen Technisch-Wissenschaftlichen Zentralbibliothek, sowie die zu ihrer erhöhten Benutzung in 1978 lancierte Propagandaaktion. Diese war darauf abgezielt, einerseits möglichst viele neue Benutzer der Dienstleistung anzuwerben und andererseits den Charakter der Benutzertypen und der von ihnen gewünschten Themen zu ermitteln. Der Hauptanreiz der Propagandaaktion ist, dass die Dienstleistungen vom neuen Benutzer drei Monate kostenlos bezogen werden können. Nach einem kurzen Überblick über das TIGIT-System folgt eine Beschreibung der Organisierung und der Durchführung der Propagandaaktion und schließlich die quantitative und qualitative Bewertung der auf die Datenbasis INSPEC bezüglichen Ergebnisse. Es sind Angaben über die Zahl der Benutzer der Dienstleistung sowie über die Verteilung des Bedarfes auf Informationen über Themen aus der angewandten Forschung und technischen Entwicklung mitgeteilt.

